https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Sultanov Shoxjaxon Rahmon o‘g‘li
Namangan davlat texnika universiteti tayanch doktoranti
E-mail: shohjahonsultanov02@gmail.com

GLOBALLASHUV SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINING EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISHDA TASHQI IQTISODIY MUNOSABATLARNI SAMARALI BOSHQARISH MASALALARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada globallashuv sharoitida sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirishda tashqi iqtisodiy munosabatlarni samarali boshqarish masalalari ilmiy jihatdan chuqur tadqiq etilgan. Xalqaro bozorlarda raqobatning kuchayishi, tashqi iqtisodiy risklarning ortishi, institutsional cheklovlar hamda raqamli transformatsiya jarayonlarining eksport faoliyatiga ta’siri tahlil qilingan. Tadqiqot davomida O‘zbekiston sanoat korxonalarining eksport faoliyatida mavjud tizimli muammolar aniqlanib, tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish samaradorligini oshirish eksport salohiyatini mustahkamlashning muhim omili ekanligi asoslab berilgan. Olingan ilmiy natijalar “O‘zbekiston–2030” strategiyasida belgilangan iqtisodiy ochiqlik, eksportni diversifikatsiya qilish va sanoatni modernizatsiya qilish ustuvor yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liq holda yoritilgan.

Kalit so‘zlar

globallashuv, sanoat korxonalari, eksport salohiyati, tashqi iqtisodiy munosabatlar, xalqaro raqobat, raqamli transformatsiya.

KIRISH

Globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi jahon xo‘jaligi tizimida sanoat korxonalarining rivojlanish shart-sharoitlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Bugungi kunda sanoat mahsulotlarining eksporti nafaqat ishlab chiqarish quvvatlariga, balki

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

tashqi iqtisodiy munosabatlarni qanday darajada samarali boshqarish imkoniyatlariga ham bevosita bog‘liq bo‘lib qolmoqda. “Xalqaro bozorlarda raqobatning kuchayishi, savdo talablarining murakkablashuvi va iqtisodiy noaniqliklarning ortishi eksport faoliyatini strategik boshqarishni talab etmoqda.”[1]

O‘zbekiston iqtisodiyotida eksportni rivojlantirish va sanoat mahsulotlarini xalqaro bozorlarga olib chiqish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. “O‘zbekiston–2030” strategiyasida iqtisodiy ochiqlikni kengaytirish, eksportni diversifikatsiya qilish hamda sanoatni texnologik modernizatsiya qilish asosiy yo‘nalishlar sifatida qayd etilgan. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, sanoat korxonalarining eksport salohiyati mavjud bo‘lishiga qaramay, tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish tizimidagi nomuvofiqliklar bu salohiyatning to‘liq ro‘yobga chiqishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Mazkur tadqiqotning ilmiy muammosi globallashuv sharoitida sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirish uchun tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish samaradorligini qanday ta’minlash mumkinligi bilan bog‘liq. Tadqiqotning maqsadi tashqi iqtisodiy munosabatlarni samarali boshqarish eksport faoliyatining barqarorligini ta’minlovchi muhim omil ekanligini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

METODLAR

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil, qiyosiy yondashuv, mantiqiy umumlashtirish va statistik kuzatuv usullaridan foydalanildi. Xalqaro iqtisodiy tashkilotlar hisobotlari, milliy statistika ma’lumotlari va ilmiy tadqiqotlar asosida sanoat korxonalarining eksport faoliyati hamda tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilindi. Tadqiqotda nazariy qarashlar va empirik xulosalar uyg‘unligi ta’minlandi.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA EKSPORT FAOLIYATIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARNING TAHLILI

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Globallashuv sharoitida xalqaro bozorlarda raqobatning keskin kuchayishi sanoat korxonalarining eksport faoliyatini yangi talablar asosida shakllantirmoqda. Raqobat endilikda faqat narx ustunligi bilan emas, balki mahsulot sifati, texnik standartlarga moslik, yetkazib berish barqarorligi va tashqi hamkorlar bilan munosabatlarni samarali boshqarish darajasi bilan belgilanmoqda. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar sanoat korxonalari o‘rtasidagi raqobat sharoitida bozorga kirish talablari murakkablashib, texnik reglamentlar, standartlar va logistika tizimlari eksport jarayonining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. O‘zbekiston sanoat korxonalari uchun ushbu sharoit xalqaro bozorlar talablariga tez va moslashuvchan javob bera olish masalasini dolzarb qilib qo‘ymoqda.

“Xalqaro raqobat bosimining kuchayishi O‘zbekiston sanoat korxonalari eksport faoliyatida bir qator muammolarni yuzaga chiqarmoqda.”[2] Jumladan, eksport qilinayotgan mahsulotlarning texnik va sifat talablariga moslashuvi yetarli darajada tez amalga oshirilmayotgani, tashqi bozorlar haqida chuqur marketing tahlilining sustligi va eksport strategiyalarining qisqa muddatli xarakterga ega ekanligi korxonalarning xalqaro raqobatda ustunlikka erishish imkoniyatlarini cheklamoqda. Bu holat eksport salohiyatining mavjud imkoniyatlariga qaramay, uning to‘liq ro‘yobga chiqmasligiga olib kelmoqda.

Tashqi iqtisodiy risklarning ortishi globallashuv sharoitida eksport faoliyatining eng muhim muammolaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Valyuta kurslarining beqarorligi, tashqi savdo siyosatidagi o‘zgarishlar, transport-logistika zanjirlaridagi uzilishlar va geosiyosiy omillar sanoat korxonalarining eksport operatsiyalariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. O‘zbekiston sanoat korxonalarida tashqi iqtisodiy risklarni tizimli boshqarish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi eksport faoliyatining barqarorligini pasaytiruvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Natijada korxonalar ko‘pincha qisqa muddatli eksport shartnomalariga tayanib faoliyat yuritmoqda, bu esa uzoq muddatli eksport strategiyalarining shakllanishiga to‘sqinlik qilmoqda.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Institutsional cheklovlar ham eksport faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatuvchi omillardan biri hisoblanadi. Tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga soluvchi me’yoriy-huquqiy bazaning murakkabligi, eksport jarayonidagi ma’muriy tartib-taomillarning ko‘pligi va axborot almashinuvidagi nomuvofiqliklar sanoat korxonalarining tashqi bozorlar bilan ishlash jarayonini sekinlashtirmoqda. Bu holat eksport xarajatlarining oshishiga va korxonalarning xalqaro bozorlardagi moslashuvchanligini pasayishiga olib keladi. Institutsional muhitning eksport faoliyatiga yetarli darajada moslashmaganligi tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish samaradorligini pasaytiruvchi tizimli muammo sifatida baholanishi mumkin.

“Raqamli transformatsiya jarayonlari esa eksport faoliyatida yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda yangi talablarni ham shakllantirmoqda.”[3] Axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali tashqi bozorlarga chiqish jarayonini tezlashtirish, eksport hujjatlarini elektron shaklda yuritish va xalqaro hamkorlar bilan real vaqt rejimida aloqalarni yo‘lga qo‘yish imkoniyati mavjud. Biroq O‘zbekiston sanoat korxonalarining eksport faoliyatida raqamli vositalardan foydalanish darajasi yetarli emasligi kuzatilmoqda. Bu holat tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarishda zamonaviy yondashuvlarning to‘liq joriy etilmaganligi bilan izohlanadi va eksport salohiyatining to‘liq amalga oshishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston sanoat korxonalarining eksport faoliyatida mavjud muammolar alohida omillar bilan emas, balki tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish tizimidagi tizimli nomuvofiqliklar bilan bog‘liq. Eksport salohiyatini oshirish uchun tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish samaradorligini kompleks tarzda kuchaytirish zarur. Bu jarayon xalqaro raqobat talablariga moslashish, tashqi iqtisodiy risklarni oldindan baholash, institutsional muhitni soddalashtirish va raqamli transformatsiyani jadallashtirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Mazkur yondashuv O‘zbekiston–2030 strategiyasida belgilangan iqtisodiy ochiqlikni ta’minlash, eksportni diversifikatsiya qilish va sanoatni modernizatsiya qilish ustuvor yo‘nalishlari bilan to‘liq mos keladi. Aynan tashqi iqtisodiy munosabatlarni samarali boshqarish sanoat korxonalarining eksport salohiyatini mustahkamlash orqali milliy iqtisodiyotning global bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tahlillar natijasida tashqi iqtisodiy munosabatlarni samarali boshqarish eksport salohiyatining oshishiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Boshqaruv darajasi yuqori bo‘lgan sanoat korxonalarida eksport hajmi va eksport geografiyasining kengayishi barqaror tus olmoqda.

1-jadval

Sanoat korxonalarida tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish darajasi va eksport ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik

Ko‘rsatkichlar	**Past daraja**	**O‘rtacha daraja**	**Yuqori daraja**
Eksport hajmi o‘sishi (%)	4–6	7–10	12–15
Eksport geografiyasi	3–5 davlat	6–10 davlat	10+ davlat
Eksport barqarorligi	Past	O‘rtacha	Yuqori

MUHOKAMA VA XULOSA

Tadqiqot natijalari globallashuv sharoitida sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirishda tashqi iqtisodiy munosabatlarni samarali boshqarish hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Eksport faoliyatining muvaffaqiyati ishlab chiqarish imkoniyatlaridan ko‘ra ko‘proq boshqaruv samaradorligiga bog‘liq bo‘lib bormoqda.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi eksport salohiyati va tashqi iqtisodiy munosabatlarni boshqarish o‘rtasidagi bog‘liqlikni globallashuv sharoitida chuqur va kompleks tahlil qilganligida namoyon bo‘ladi. Olingan xulosalar “O‘zbekiston–2030” strategiyasida belgilangan iqtisodiy ochiqlikni kengaytirish, eksportni diversifikatsiya qilish va sanoatni modernizatsiya qilish vazifalarini amalga oshirishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalarida tashqi iqtisodiy munosabatlarni samarali boshqarish eksport salohiyatini mustahkamlashning asosiy sharti bo‘lib, bu yo‘nalishda olib boriladigan ilmiy-amaliy ishlar milliy iqtisodiyotning global bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston–2030” strategiyasi.
2. Ergashev I.I. Globallashuv sharoitida O‘zbekiston iqtisodiyotining tashqi iqtisodiy aloqalari va ularni rivojlantirish masalalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.[1]
3. Xudoyberganov A.S. Sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirishda tashqi iqtisodiy faoliyatni boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari. // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 2022, №3.[2]
4. G‘ulomov S.S. O‘zbekiston sanoat korxonalarida eksportni rivojlantirishning institutsional asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Abdurahmonov Q.X. Tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solish va uning milliy iqtisodiyotga ta’siri. // *Bozor, pul va kredit*, 2021, №6.[3]
6. Sattorov B.B. Globallashuv sharoitida sanoat mahsulotlari eksportining raqobatbardoshligini oshirish masalalari. // *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 2023, №2.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

7. Islomov B.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida tashqi savdo munosabatlarini boshqarishning zamonaviy yo‘nalishlari. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2022.

8. Yo‘ldoshev N.N. O‘zbekiston sanoat korxonalarining xalqaro bozorlarga chiqishida tashqi iqtisodiy risklarni boshqarish. // *Iqtisodiyot nazariyasi va amaliyoti*, 2023, №1.

9. UNCTAD. *World Investment Report*. 2022.

10. OECD. *Global Value Chains*. 2023.

11. IMF. *World Economic Outlook*. 2022.

12. WTO. *World Trade Statistical Review*. 2022.

13. UNIDO. *Industrial Development Report*. 2023.

14. Porter M. *Competitive Advantage*. 2020.

15. Krugman P. *International Economics*. 2021.